

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№4

2025
APREL

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

РЭУ.РФ
Российский экономический университет
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

*Elektron nashr,
386 sahifa, aprel, 2025-yil.*

BOSH MUHARRIR:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari doktori, PhD

TAHRIR HAY'ATI:

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor, akademik
Sharipov Kongratbay Avazimbetovich, texnika fanlari doktori, professor
Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor
Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor, TDIU kengash kotibi
Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent
Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Botirali Roxatiliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dots.nt
Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD
Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)
Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor. Buxoro davlat texnika universiteti

MUHANDISLIK & IQTISODIYOT

*ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal*

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti

Ma'lumot uchun, OAK
Rayosatining 2024-yil
28-avgustdagi 360/5-son
qarori bilan "Dissertatsiyalar
asosiy ilmiy natijalarini chop
etishga tavsiya etilgan milliy
ilmiy nashrlar ro'yxati"ga
texnika va iqtisodiyot fanlari
bo'yicha "Muhandislik va
iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga
kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G. V. Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

Роль искусственного интеллекта в управлении финансовым потенциалом предприятий.....	10
Юсупов Файзулла Якубович	
Erkin iqtisodiy zonalar faoliyatini moliyaviy vositalar orqali takomillashtirish: "Navoiy" EIZ misolida.....	20
Quziev Ravshan Ramazanovich	
Davlat xaridlari jarayonini boshqarish va nazorat qilishning muhim jihatlari.....	26
Xodjamqulov Shahboz Sherali o'g'li	
Oliy ta'lim tizimini baholash: milliy model va global standartlar.....	31
Hakimov Hakimjon Abdullo o'g'li, Hakimova Gulnoza Abdulloyevna	
Aksiyadorlik jamiyatlarining investitsion jozibadorligini oshirishda xorij tajribasi.....	37
Qodirov Iskandar Alisher o'g'li	
Механизмы адаптации рынка труда к новой модели экономического роста: теория, практика и цифровые решения.....	41
Абдумухтаров Анваржон Акрамжонович	
Xorazm viloyati eksport strategiyasini takomillashtirishning iqtisodiy va ijtimoiy ta'sirlari.....	50
Fozil Xolmurotov	
Suv resurslarini tejashda aqli sug'orish tizimlarining ahamiyati.....	62
Abdullayev.A., Karimov Anvarjon Muqumjonovich	
To'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoati raqobatbardoshligini oshirishning marketing vositalari.....	68
Satvoldiyev Ulugbek Kamilovich	
The current state and development trends of innovative activity in agriculture.....	72
Aytmuratova Miyrigul Zhalgasovna	
Методология оценки инновационной деятельности.....	78
Алиева Эльнара Аметовна	
Yashil iqtisodiy o'sishda raqamli iqtisodiyot va tadbirkorlikning integratsiyalashuvi.....	86
Xodjamov Asliddin O'ktam o'g'li, Maqsudov Bunyod Abdusamat o'g'li	
Tijorat banklari aktivlarini diversifikatsiya qilish yo'llari tahlili.....	92
Abdurazzoqov Abdualim Abdujabbor o'g'li	
Направления повышения эффективности средств, направляемых на обеспечение занятости населения и сокращение бедности.....	97
Маликов Аuezхан Жорабекович	
O'zbekiston uy xo'jaliklarining farovonlik koeffitsiyenti: blackorby va donaldson yondashuvi asosida tahlili.....	106
Boltayeva Dilafza Jumaqulovna	
O'zbekistonda aholi jon boshiga asosiy kapitalga investitsiyalarning o'zgarish dinamikasi.....	114
Qo'shbaqov Aybek Shovqiyevich	
Yashil iqtisodiyotga o'tish sharoitida barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash, davlat iqtisodiy siyosatini takomillashtirish va sirkulyar iqtisodiyot tamoyillarini joriy etishning samaradorligini oshirish yo'llari.....	123
Muratbaeva Eleonora Muxamedjan qizi, Saifnazarov Ismoil Saifnazarovich	
Yangi o'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanish tendensiyalari.....	132
Tojiyev Javlonbek Rustamovich	

Mulkchilik shakliga ko'ra tijorat banklarida depozitlarining amaldagi holati tahlili	138
Allaberganov Sirojali Saxatovich	
Bandlikni ta'minlashda moliyaviy mexanizmlarning o'rni va ahamiyati	151
Karimjonov Muhammadrasul To'liqinjon o'g'li	
Mustaqil direktorlar ulushi, nomoliyaviy axborotlarning oshkor qilinishi va dividend siyosatining kapital qiymatga kompleks ta'siri	159
Urinov Bobur Nasilloevich	
Turizm orqali ish o'rinlarini yaratish va bandlik muammosini kamaytirish imkoniyatlari	167
Kaxramanova Sevda Shamsiddin qizi	
Kam quvvatli gidroelektr stansiya uchun mos bo'lgan invertor, reduktor, akkumulyator va generatorni tanlash	173
Xamrayev Og'abek Oybek o'g'li, Davletov I.Y.	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sanoat tarmoqlarini ijtimoiy va iqtisodiy jarayonlarini rivojlantirishning ilmiy-uslubiy asoslari	182
Ibragimova Gulnoza Sayidmuradovna	
Terminologiya va ilmiy terminologiya xususida	188
Ruziyeva Gulnoz Temirqulovna	
O'zbekiston Respublikasida innovatsiyalarni tashkil etish va moliyalashtirish yo'llari	192
Ramazonov Javohir Bekzod o'g'li	
Bazalt chiqindi toshqol asosidagi kam suv talabchan sementlarning samaradorligini oshirish	197
Babayev Sultonbek Sunnat o'g'li	
Qashqadaryo qayta tiklanuvchi energiya manbalarining samaradorligini turli yondashuv asosida baholash	203
Omonova Sitara Zafar qizi, Utayev Sobir Achilovich	
Tilshunoslikning mexanika muhandisligi terminlari xususida	208
Mansurova Nafisa Qamariddinovna	
"Chizma geometriya va perspektiva" fanining arxitektura bilimlari tizimidagi roli	213
Yusubjonov Jonibek Farxod o'g'li	
Geodezik plan olishning avtomatlashgan usullari	219
Mamajonova Nodira Alisher qizi	
Zamonaviy arxitektura interyer dizaynida milliy grixva islomiy naqshlar uyg'unligi	225
Qo'chqarov Baxodir O'lmasovich	
Qurilishda mehnat unumdorligini oshirish va uni prognozlashning nazariy asoslari	230
Abduvaliyev Bekzod Muhiddin o'g'li	
Qishloq aholi hududlaridagi zamonaviy innovatsion o'zgarishlarining o'rta ta'lim maktablari tuzilishidagi ta'siri	235
Abdurahmonov Olimjon Obboqul o'g'li	
Seysmik hududlarda qurilish konstruksiyalarini to'g'ri tanlash	241
Egamberdiyeva Shaxnoza Abdurashidovna	
Arixiy yodgorliklarning me'moriy-rejaviy, konstruktiv va badiiy bezak yechimlari	251
Sotvoldiyev Azamatjon Akramjon o'g'li	
Xitoy va O'zbekiston tajribasi asosida soliq to'lovchilar reytingi tizimi orqali fiskal intizomni mustahkamlash	255
Abdullayev Zafarbek Safibullayevich	
Turizmga investitsiyalar iqtisodiyotimizga ijobiy ta'siri etuvchi omillari sifatida	268
Ayubov Ilyos Ilxomovich, Tursunov Qosimbek Nodirovich	

Problems of determining the informativeness of input and output parameters in object management	275
Turapov Ulugbek Urazkulovich	
Tijorat banklari faoliyatiga foiz riskining ta'siri: ilmiy-nazariy asoslar va amaliyot tahlili	280
Turdiyev Abdulhakim Qulbazarovich	
Zamonaviy moy filtrlarining dvigatel ishlash resursini oshirishiga ta'siri.....	290
Mirzakarimov Rustambek Xusanboy o'g'li	
Qayta tiklanadigan energiya manbalari: zamonaviy global tendensiyalar va O'zbekiston uchun perspektivlar	295
Bozarov Elyor Boboqulovich, Rustamova Sarvinov Azizbek qizi	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda investitsiyaning ahamiyati.....	300
Kaxorova Zamira Safaraliyevna	
Strengthening and enhancing the export potential of industrial enterprises for sustainable growth.....	305
Researcher of Tashkent State University of Economics	
Davlat tashkilotlarining bitiruvchilarga bo'lgan ehtiyoji va talablari.....	310
Daminova Barno Esanovna, Bozorova Irina Jumanazarovna, Pardayeva Muqaddas Zafar qizi	
Erkin iqtisodiy hududlar soliq rejimlarini takomillashtirishning xorij tajribasi.....	320
Boltayev Jo'rabek Yusofovich	
Tabiiy va sun'iy tolalar sanoatini diversifikatsiya qilish orqali investitsion jozibadorlikni oshirish.....	325
Raximov Furqat Jalalovich	
Maishiy kimyo tovarlari B2B segmentida omnichannel marketing strategiyalarining qo'llanishi	331
Ro'ziyeva Farzona Komiljon qizi	
O'zbekistonda kichik biznes faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	338
Djo'rayeva Lola Abdugabbarovna	
Task mapping and job scheduling implications of fdi inflows and governance quality metrics	343
Nilufar Zikirullaeva Dilmurod qizi	
Yangi O'zbekiston savdo-iqtisodiy munosabatlari rivojlanishida xizmatlar eksportining ahamiyati	350
Eshanqulov Baxodir Abduraxmon o'g'li	
Budjet daromadlarini shakllantirishda yirik soliq to'lovchilarning tutgan o'rni	357
Tohirov Shuhrat Niyoz o'g'li	
Davlat maqsadli jamg'armalari resurslarini boshqarish va samarali foydalanish yo'nalishlari.....	361
Xushmurodov Baxtiyor Turg'un o'g'li	
Kichik biznes hamda xususiy tadbirkorlik subyektlari amaliy holati, sohani rivojlantirish asoslari	365
Ortiqov Ulug'bek Akrombek o'g'li	
Korxonalarda moliyaviy instrumentlarning hisobi va audit masalalari	371
Maxmudov Saidjamol Kadirjanovich	
Tijorat banklarida moliyaviy barqarorlikni ta'minlash bo'yicha zamonaviy tendensiyalar	375
Latipova Lola Ilhomovna	
Soliq stavkalarini tabaqalashtirish orqali soliq to'lovchilar faoliyatini muvofiqlashtirish	380
Abduraimova Nigora Abdugapparovna	

SOLIQ STAVKALARINI TABAQALASHTIRISH ORQALI SOLIQ TO'LOVCHILAR FAOLIYATINI MUVOFIQLASHTIRISH

Abduraimova Nigora Abdugapparovna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Iqtisodiyot kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tabaqalashtirilgan soliq stavkalari orqali soliq to'lovchilarning xatti-harakatlarini muvofiqlashtirishning nazariy va metodologik asoslari yoritilgan. Tadbirkorlik subyektlarining xo'jalik faoliyatiga fiskal tabaqalanishning ta'siri tahlil qilinib, barqaror soliq tartibga solish sharoitida bunday siyosatning afzalliklari va ehtimoliy xavf-xatarlariga baho berilgan. Shuningdek, soliq mexanizmlarini soliq to'lovchilarning tarmoq, hududiy va xulq-atvor xususiyatlariga moslashtirish zarurati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: soliq siyosati, soliq to'lovchi, soliq stavkalarini tabaqalashtirish, soliq xatti-harakati, fiskal tartibga solish, iqtisodiy faoliyat.

Abstract: This article explores the theoretical and methodological foundations of coordinating taxpayer behavior through the use of differentiated tax rates. It analyzes the impact of fiscal stratification on the economic activities of business entities and identifies the advantages and potential risks of such a policy under stable tax regulation conditions. The necessity of adapting tax mechanisms to sectoral, regional, and behavioral characteristics of taxpayers is substantiated.

Key words: tax policy, taxpayer, tax rate differentiation, taxpayer behavior, fiscal regulation, economic activity.

Аннотация: В статье раскрываются теоретико-методологические основы координации поведения налогоплательщиков посредством дифференцированных налоговых ставок. Проведен анализ влияния фискальной стратификации на хозяйственную деятельность субъектов предпринимательства, определены преимущества и потенциальные риски такой политики в условиях устойчивого налогового регулирования. Обоснована необходимость адаптации налоговых механизмов к отраслевым, территориальным и поведенческим особенностям налогоплательщиков.

Ключевые слова: налоговая политика, налогоплательщик, дифференциация налоговых ставок, поведение налогоплательщиков, фискальное регулирование, экономическая деятельность.

KIRISH

Soliq tizimini rivojlantirishning zamonaviy sharoitlari soliq-byudjet siyosatini shakllantirishda yuqori darajadagi moslashuvchanlik va maqsadlilikni talab qilmoqda. Bunday moslashuvning muhim vositalaridan biri soliq stavkalarini differentsiallashtirish bo'lib, u soliq to'lovchilarning iqtisodiy xususiyatlarini inobatga olish hamda ularni oqilona va shaffof xulq-atvorga rag'batlantirish imkonini beradi. Soliq stavkalarini tabaqalashtirish nazariyasi va amaliyotining o'rganilishi ayniqsa iqtisodiy notinchlik, byudjet cheklovlari hamda biznesga ortiqcha bosim o'tkazmasdan soliq bazasini kengaytirish zarurati sharoitida dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Soliq tizimining samaradorligi va uning asosiy funksiyalarini to'liq amalga oshirishi, avvalo, tizimning amaliyotga qay darajada tatbiq etilishiga bog'liq. Biroq zamonaviy soliq tizimining asosiy muammolaridan biri shundaki, shakllantirishning asosiy tamoyili – "soliq stavkalarini differentsiallashtirish orqali yakka tartibdagi xo'jalik yurituvchi subyektlarning adolatli soliqqa tortilishini ta'minlash" konsepsiyasi to'liq amalga oshirilmagan[1].

Soliq stavkalarini tabaqalashtirish zarurati statistik ma'lumotlar bilan ham tasdiqlanmoqda: tadbirkorlik faoliyatidan olinayotgan sof foyda va daromadlar yalpi ichki mahsulot (YalMI) va qo'shilgan qiymat ko'rsatkichlariga nisbatan yuqori sur'atlarda o'sib bormoqda. Bu esa iqtisodiyotda real tovarlar va xizmatlar bilan daromadlarni ta'minlash tendentsiyasining zaiflashayotganidan dalolat bermiqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING SHARHI

O. Jonson o'z tadqiqotida daromadli shaxslar uchun soliqni tabaqalashtirish va soliq yukini kamaytirishda soliq tahlilining muhimligini ta'kidlaydi. Uning fikriga ko'ra, mulkni rejalashtirish, aktivlarni taqsimlash va soliq to'lash muddatini kechiktirish kabi murakkab soliq rejalashtirish usullaridan foydalanish orqali yuqori daromadli shaxslar soliq natijalarini optimallashtirishlari va soliq majburiyatlarini minimallashtirishlari mumkin[2].

M. Davis soliqni tabaqalashtirishning strategik jihatlarini tahlil qilib, soliq stavkalarini differentsiallashtirish orqali soliq to'lovchilarning faoliyatini muvofiqlashtirishda soliqni rejalashtirish imkoniyatlarini aniqlash va baholash zarurligini ta'kidlaydi. Shuningdek, u soliq tahlilining turli moliyaviy operatsiyalarning soliq oqibatlarini haqida chuqurroq tushuncha berishi va soliq to'lovchilarga soliq natijalarini optimallashtirish hamda umumiy soliq majburiyatlarini kamaytirish uchun asosli qarorlar qabul qilishda yo'l-yo'riq ko'rsatishi mumkinligini ko'rsatadi[3].

S. Li empirik tadqiqotlarni tizimli tahlil qilib, soliq tahlilining kichik biznesni soliqqa tortishda muhim rol o'ynashini aniqlaydi. Soliqlarni prognozlash, soliqqa rioya qilish va soliq imtiyozlaridan foydalanish kabi tahlil usullarini qo'llash orqali kichik korxonalar soliq yukini kamaytirishi va moliyaviy ko'rsatkichlarini yaxshilashi mumkinligini isbotlaydi. Ushbu dalillar soliq tahlilining kichik biznes egalari uchun soliq majburiyatlarini samarali boshqarishda qimmatli vosita ekanligini ko'rsatadi[4].

S. Chen esa kichik biznes uchun o'zgaruvchan soliq qonunlari, qoidalar va biznes sharoitlariga moslashish hamda umumiy soliq yukini kamaytirish uchun doimiy soliq tahlilining ahamiyatini ta'kidlaydi. U soliq natijalarini optimallashtirishda soliq tahlilining barqaror amalga oshirilishi zarurligini asoslaydi[5].

J. Anderson o'z maqolasida soliq to'lovchilarga soliq yukini kamaytirishga yordam berishda chegirmalar, kreditlar va imtiyozlarni optimallashtirish orqali soliqlarni tejashni maksimal darajada oshirish va, natijada, soliq majburiyatlarini kamaytirish imkoniyatlarini har tomonlama tahlil qiladi[6].

Umuman olganda, ilmiy adabiyotlarda soliq tahlilining soliq yukini kamaytirishga ijobiy ta'siri ta'kidlanadi. Soliq bilan bog'liq omillarni sinchkovlik bilan baholash, rejalashtirish va optimallashtirish orqali soliq stavkalarini tabaqalashtirish yordamida soliq to'lovchilarning xatti-harakatlarini muvofiqlashtirish va soliq yukini strategik boshqarish imkoniyati shakllanadi. Natijada, soliqdan keyingi moliyaviy natijalar sezilarli darajada yaxshilanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada tabaqalashtirilgan soliq stavkalari vositasida soliq to'lovchilarning xatti-harakatlarini muvofiqlashtirishning nazariy va uslubiy asoslari tizimlashtirildi. Tadqiqot maqsadiga erishish uchun adabiyotlarni qiyosiy tahlil qilish, farazlarni asoslash, tahlilni qiyoslash, tizimli va mantiqiy yondashuv kabi ilmiy usullardan samarali foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Soliqqa tortish nazariyasida ta'kidlanganidek, soliq tizimini shakllantirishda umumiy tamoyillar bilan bir qatorda, maxsus tamoyillar, xususan, soliq stavkalarining optimal darajasi tamoyili ham ishlab chiqilgan. Soliq tizimining samaradorligi, ya'ni tizim ichidagi asosiy xarakteristika sifatida soliq stavkalarini tabaqalashtirish va ularni ilmiy asoslash bo'lsa, bu jarayon soliq tizimini optimal va potentsial samarali holatga keltirishni, stavkalarining asosli differentsiatsiyasini amalga oshirishni nazarda tutadi. Ushbu masala mutaxassislar orasida uzoq yillardan beri muhokama qilinmoqda. Aynan soliq stavkalarining maqbul darajasiga rioya qilish soliqqa tortishning tenglik tamoyilini amalda ta'minlash imkonini beradi. Soliqqa tortish nazariyasi va amaliyotida tenglik tamoyili ikki yondashuv asosida ko'rib chiqiladi: birinchi yondashuvda adolatlilik "vertikal va gorizontallik tenglik printsiplari" sifatida talqin qilinadi, ya'ni daromad miqdoridan qat'i nazar, soliq doimiy stavka asosida mutanosib undiriladi; ikkinchi yondashuv esa vertikal adolatlilik va gorizontallik tamoyillari yig'indisiga asoslanadi, bunda turli sharoitdagi subyektlarga turlicha yondashish va bir xil sharoitdagilarga teng munosabatda bo'lish talabi ilgari suriladi.

Differentsiallashtirilgan soliq stavkasi soliq siyosatining shakli bo'lib, u faoliyat ko'lamini, tarmoqqa mansubligi, rentabellik darajasi va ijtimoiy-iqtisodiy hissaga qarab o'zgaruvchan stavkalarni nazarda tutadi. Bu yondashuv adolatli soliqqa tortish, resurslarni taqsimlash samaradorligi va soliq to'lovchilarning xatti-harakatlarini rag'batlantirish tamoyillariga asoslanadi. Institutsional nazariya nuqtai nazaridan differentsiatsiya xususiy va davlat sektorlari manfaatlarini muvofiqlashtirish mexanizmi sifatida qaralsa, xulq-atvor iqtisodiyoti nuqtai nazaridan soliq to'lovchilarning motivatsiyasini boshqarish va soya iqtisodiy faoliyatini kamaytirish vositasi sifatida baholanadi.

Soliq to'lovchilarning xatti-harakatlarini muvofiqlashtirish turli stavkalar orqali amalga oshiriladi: faoliyatning ayrim turlarini rag'batlantirish (innovatsiyalar, "yashil iqtisodiyot", kichik biznes), hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini tenglashtirish, shuningdek, inqiroz davrida stavkalarni moslashtirish orqali. O'zbekistonda so'nggi yillarda soliq stavkalarini tabaqalashtirish orqali soliq to'lovchilarning faoliyatini moslashtirish maqsadida aniq choralar ko'rilmog'da. Xususan, rag'batlantiruvchi tabaqalanish doirasida IT sektori va startaplar uchun 2028-yilgacha daromad solig'i, QQS, mol-mulk solig'i va boshqa majburiy to'lovlardan ozod qilish, qayta tiklanadigan energiya manbalari sohasida faoliyat yuritayotgan korxonalarga soliq imtiyozlarini berish, kichik biznes va yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun soddalashtirilgan soliqqa tortish tizimlarini joriy etish kabi chora-tadbirlar amalga oshirildi. Hududiy tabaqalanish bo'yicha esa iqtisodiy rivojlanish darajasi past bo'lgan hududlarda (Qoraqalpog'iston Respublikasi, Surxondaryo viloyati va boshqalar) faoliyat yuritayotgan korxonalar uchun 3–5 yilgacha daromad va mol-mulk soliqlari bo'yicha imtiyozlar taqdim etildi, shuningdek, "Navoiy", "Angren" va "Jizzax" kabi hududlarda investitsiya hajmiga qarab soliq stavkalari pasaytirildi yoki nol stavkalar joriy qilindi.

Inqirozga qarshi choralar doirasida esa 2020–2021-yillarda pandemiya oqibatida zarar ko'rgan sohalar (turizm, transport, xizmat ko'rsatish) uchun foyda solig'i, ijtimoiy to'lovlar va QQS stavkalari vaqtincha pasaytirildi, soliq to'lovlarini kechiktirish va bo'lib-bo'lib to'lash imkoniyatlari yaratildi. 2022–2023-yillarda esa xomashyo narxlarining o'sishi va inflyatsiya xavf-xatarlariga qarshi aksiz stavkalari qayta ko'rib chiqildi hamda zarur mahsulotlar ishlab chiqaruvchilarga soliq imtiyozlari kengaytirildi.

O'zbekistonda soliq yuki umumiy o'rtacha 20 foiz atrofida bo'lsa-da, oxirgi yillarda soliqlardan berilgan imtiyozlar natijasida bu ko'rsatkich kamaydi. 2019-yilda foyda solig'i stavkasi 14 foizdan 12 foizga tushirilishi natijasida 291 milliard so'm, dividendlardan olinadigan soliq 10 foizdan 5 foizga kamaytirilishi orqali 208 milliard so'm, yagona ijtimoiy to'lov stavkasi 25 foizdan 12 foizga tushirilishi va daromad solig'i stavkasi yagona 12 foiz qilib belgilangani, shuningdek, fuqarolarning daromadlaridan olinadigan 8 foizlik sug'urta badallarining bekor qilinishi natijasida jami 7,4 trillion so'm, yagona soliq to'lovining 5 foizdan 4 foizga pasayishi orqali 222 milliard so'm, mol-mulk solig'ining 5 foizdan 2 foizga tushirilishi natijasida 1 222 milliard so'm, davlat maqsadli jamg'armalarga ajratmalarni bekor qilish hisobiga 5,2 trillion so'm va QQS stavkasining 20 foizdan 15 foizga kamaytirilishi orqali 2 trillion so'm mablag' soliq to'lovchilarning ixtiyorida qoldi. Umuman olganda, 2019-yilda soliq to'lovchilarga jami 16,5 trillion so'm mablag' qoldirilgan. Bu holat O'zbekistonda soliq yukining o'rtacha 18,5 foizgacha pasayishiga olib keldi va dunyo miqyosida eng past soliq yuki ko'rsatkichlaridan biri sifatida baholanmog'da[9].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 19-martdagi "Koronavirus pandemiyasi va global inqiroz holatlarining iqtisodiyot tarmoqlariga salbiy ta'sirini yumshatish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5969-sonli Farmoniga ko'ra, 2020-yil 1-apreldan 1-oktabrgacha bo'lgan davrda yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun ijtimoiy soliqning oylik eng kam summasi bazaviy hisoblash miqdorining 50 foizigacha kamaytirildi, alkohol mahsulotlarining ulgurji savdosi bilan shug'ullanuvchi korxonalarning ajratmalari miqdori 5 foizdan 3 foizga pasaytirildi, umumiy ovqatlanish korxonalari uchun alkohol mahsulotlarini chakana sotish huquqi uchun yig'imlar miqdori belgilangan miqdorlardan 25 foizga kamaytirildi.

Shuningdek, 2020-yil 1-apreldan 1-iyulgacha bo'lgan davrda turistik (mehmonxona) yig'imini hisoblash va to'lash to'xtatildi, qishloq xo'jaligidagi yerlarni sug'orish uchun foydalaniladigan hajmlar

1 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 19-martdagi "Koronavirus pandemiyasi va global inqiroz holatlarining iqtisodiyot tarmoqlariga salbiy ta'sirini yumshatish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5969-sonli Farmoni: <https://lex.uz/uz/docs/-4770761>

bo'yicha suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari 2020-yilda o'rnatilgan stavkalardan 50 foizga pasaytirildi. 2019-yil uchun jismoniy shaxslarning jami yillik daromadlari to'g'risidagi deklaratsiyani taqdim etish muddati 2020-yil 1-avgustga qadar uzaytirildi, jismoniy shaxslarning mol-mulk solig'i va yer solig'ini to'lash muddati esa 2020-yil 15-oktabrgacha kechiktirildi. Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 1-apreldagi qaroriga asosan, jismoniy shaxslar tomonidan xayriya tashkilotlaridan moddiy naf tarzida olinadigan daromadlar soliqqa tortishdan ozod qilindi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 3-apreldagi "Koronavirus pandemiyasi davrida aholi, iqtisodiyot tarmoqlari va tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5978-sonli² Farmonida esa yana bir qator imtiyozlar belgilandi. Xususan, turistik va mehmonxona faoliyati bilan shug'ullanuvchi tadbirkorlar 2020-yil yakunigacha yer va mol-mulk soliqlarini to'lashdan ozod qilindi, karantin davrida faoliyatini to'xtatishga majbur bo'lgan yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun daromad solig'i va ijtimoiy soliqni hisoblash to'xtatildi, tushumi o'tgan oydagiga nisbatan 50 foizga kamaygan kichik biznes subyektlari uchun aylanmadan olinadigan soliq, yer solig'i, mol-mulk solig'i, ijtimoiy soliq va suv solig'ini to'lash muddati 2020-yil 1-oktabrgacha kechiktirildi. Bundan tashqari, 2020-yil yakunigacha un, o'simlik yog'i, go'sht va sut mahsulotlari, shakar hamda gigiyena vositalari kabi asosiy iste'mol tovarlarini import qilishda bojxona boji va aksiz solig'i undirilmasligi belgilandi[9].

Bunday chora-tadbirlar xarajatlarni optimallashtirish, daromadlarni qonuniylashtirish va iqtisodiyotni huquqiy sohaga jalb qilish orqali soliq to'lovchilarning xatti-harakatlarini o'z-o'zini tartibga solish uchun zarur sharoitlarni yaratadi. Muvofiqlashtiruvchi ta'sir esa soliqqa chidamlilik darajasining pasayishi va soliq majburiyatlarini ixtiyoriy ravishda bajarishning kuchayishi orqali namoyon bo'ladi. Shu bois tabaqalashtirilgan tarif tizimini joriy etish qat'iy uslubiy va me'yoriy-huquqiy bazani, shuningdek, shaffof mezonlar va samarali nazorat mexanizmlarini talab etadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Soliq stavkalarini differentsiallashtirish bir vaqtning o'zida iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va fiskal barqarorlikni ta'minlashga qodir bo'lgan, soliq to'lovchilarning xatti-harakatlarini muvofiqlashtirishning samarali vositasi sifatida qaralishi mumkin. Biroq uning samaradorligi bevosita soliq ma'muriyatchiligi sifatiga, soliq tizimining raqamlashtirilish darajasiga hamda soliqning fiskal va rag'batlantiruvchi funksiyalari o'rtasidagi muvozanatni saqlashga bog'liq. Bunday vositalarni ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish har tomonlama tahlilni, fanlararo yondashuvni hamda milliy iqtisodiyotning o'ziga xos xususiyatlarini chuqur hisobga olishni talab qiladi.

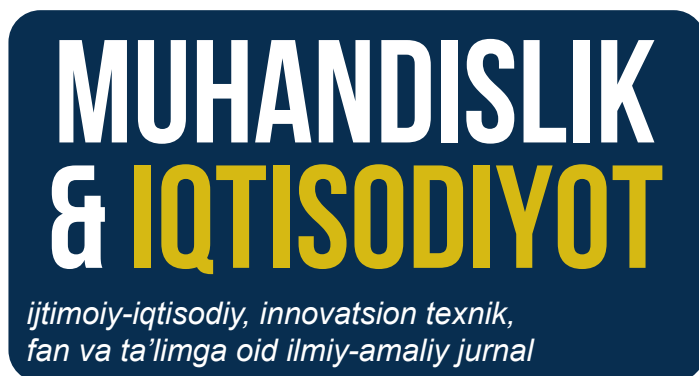
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Аткинсон А. Б., Стиглиц Дж. Э. Экономика государственного сектора. – М.: Издательство МГУ, 2020.
2. Olivia Johnson. Tax Optimization for High-Net-Worth Individuals: A Review of the Literature. *Wealth Management Quarterly*: March 2020. Page: 78.
3. Michael Davis. Tax Analysis and Tax Planning: A Synergistic Approach for Minimizing Tax Liabilities. *Taxation Today Publication*: July 2017. Page: 56.
4. Sarah Lee. The Impact of Tax Analysis on Small Business Taxation: Evidence from Empirical Studies. *Small Business Economics*: September 2018. Page: 112.
5. Sarah Chen. Tax Analysis for Small Businesses: A Practical Approach to Reducing Tax Burden. *Small Business Taxation Quarterly*: April 2019. Page: 34.
6. Jessica Anderson. Maximizing Tax Savings through Effective Tax Analysis. *Journal of Tax Strategies*: June 2018. Page: 45.
7. Исаев Ф. И. Солиқ юкини камайтиришда солиқ таҳлилининг таъсирига оид назарий мулоҳазалар. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" (Economics and Innovative Technologies) ilmiy elektron jurnali. 2/2023, mart–aprel (№ 00064).

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 3-apreldagi "Koronavirus pandemiyasi davrida aholi, iqtisodiyot tarmoqlari va tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5978-sonli Farmoni: <https://www.lex.uz/uz/docs/-4780475>

8. Петрова И. А. Дифференциация налогового бремени в современной экономике // Финансы и бизнес. – 2023. – № 4. – С. 45–52.
9. Худойкулов С. К. Пандемия шароитида Ўзбекистон солиқ тизимида солиқ имтиёзлари ва уларнинг бюджетга таъсири. “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. № 4, iyul–avgust, 2020-yil.

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100